

JEVY NA NEBI

omalovánky

1488 Benátky - Olomouc 2019

ARÁTOS ZE SOLŮ: Phaenomena (Jevy na nebi), přeložil Gaius Iulius Ceasar Germanicus

Součástí konvolutu:

AVIENUS, Rufius Festus: Opera = Arati phoenomena = Carmina/ Ed.: Victor Pisanus.

Venezia: Antonius de Strata, 1488 25. X.

Uloženo:

ZAO, pob. Olomouc, fond Sběrka prvotisků, paleotypů a starých tisků kapitulní knihovny Olomouc,

sig. B.C.O. 15.

Milí malíři,

připravili jsme si pro Vás omalovánky tvořené tradičními vyobrazeními souhvězdí.

*Dřevořezby pochází z Germanikova latinského překladu *Jevy na nebi od Aráta ze Solů* vydaného v roce 1488 v Benátkách v rámci souborného díla.*

Zjistíte, jak si lidé představovali nebeské jevy v období středověku a jaký mytologický příběh jednotlivá souhvězdí provází. Pokud Vás zaujmou osudy Herakla, Persea nebo Oriona, můžete sáhnout po některé knize uvedené na závěr omalovánek.

Přejeme Vám příjemné tvoření,

za celý tým, Mgr. Markéta Poskočilová

Jevy na nebi

Podle prastarých představ byla naše planeta Země středem Vesmíru. Ve třech vrstvách jí obklopovaly další elementy podobající se slupce: voda, vzduch a oheň.

Nad nimi se nacházela sféra planet, ve které obíhaly planety kolem Země po kruhových oběžných drahách: Měsíc, Merkur, Venuše, Slunce, Mars, Jupiter a Saturn.

Poslední sféra obsahovala nehybné hvězdy – stálice zahrnující také dvanáct znamení zvěrokruhu neboli zvířetníku.

V tradovaných mytických příbězích si lidé vysvětlovali, jak byly hvězdy seskupeny do obrazců a souhvězdí přičiněním bohů a nová představa o uspořádání Vesmíru začala vznikat až s rozvojem vědy od 16. století.

Arátovy *Jevy na nebi* jsou nejstarším dochovaným dílem dobových představ o uspořádání Vesmíru, které se ustálily v 5. století př. n. l. Vycházely z různých tradic, kultur, dob i míst přenesených do antického Řecka.

Hvězdy a nebeské úkazy byly v antice lidem bližší než nám. To souviselo nejen s náboženstvím a literaturou, ale také s praktickou potřebou orientace v kalendáři a znalostí proměn počasí souvisejících se střídáním ročních období, které byly důležité pro zemědělství, ale i pro mořeplavectví.

Arátos ze Solů (ca 310 př. n. l. – před 239 př. n. l.) dokázal odborný výklad o hvězdné obloze podat populární formou pomocí veršované básně inspirované dílem hvězdáře Audoxa z Knidu, které se nedochovalo. Na rozšíření díla měly veliký vliv překlady Arátovy skladby z řečtiny do latiny. Jedním z překladatelů byl nadaný básník Gaius Iulius Ceasar Germanicus (15 př. n. l. – 19 n. l.).

Arátovo dílo neobsahuje mýty o původu souhvězdí, pouze popisuje obrazy na nebi. Mytologické výklady hvězdné oblohy začali užívat až následující autoři vycházející z Arátova díla např. Gaius Iulius Hyginus (64 př. n. l. – 17 n. l.).

Oblíbený Hyginův text ovlivnil smýšlení o uspořádání Vesmíru na několik staletí a jeho ohlasy najdeme ve středověku i v renesanci. Bylo to díky opisům a dalším dílům inspirovaným Hyginem určeným pro výuku sedmi svobodných umění na univerzitách, jedním z nichž byla také astronomie.

Během středověku bylo antické smýšlení o zobrazování souhvězdí ovlivněno arabským světem a křesťanstvím. Malíři rukopisů a později dřevorezáči ilustrací prvotisků doplňovali díla o zobrazení souhvězdí podle literárních popisů – nesnažili se o přesné zachycení postavení hvězd na nebi.

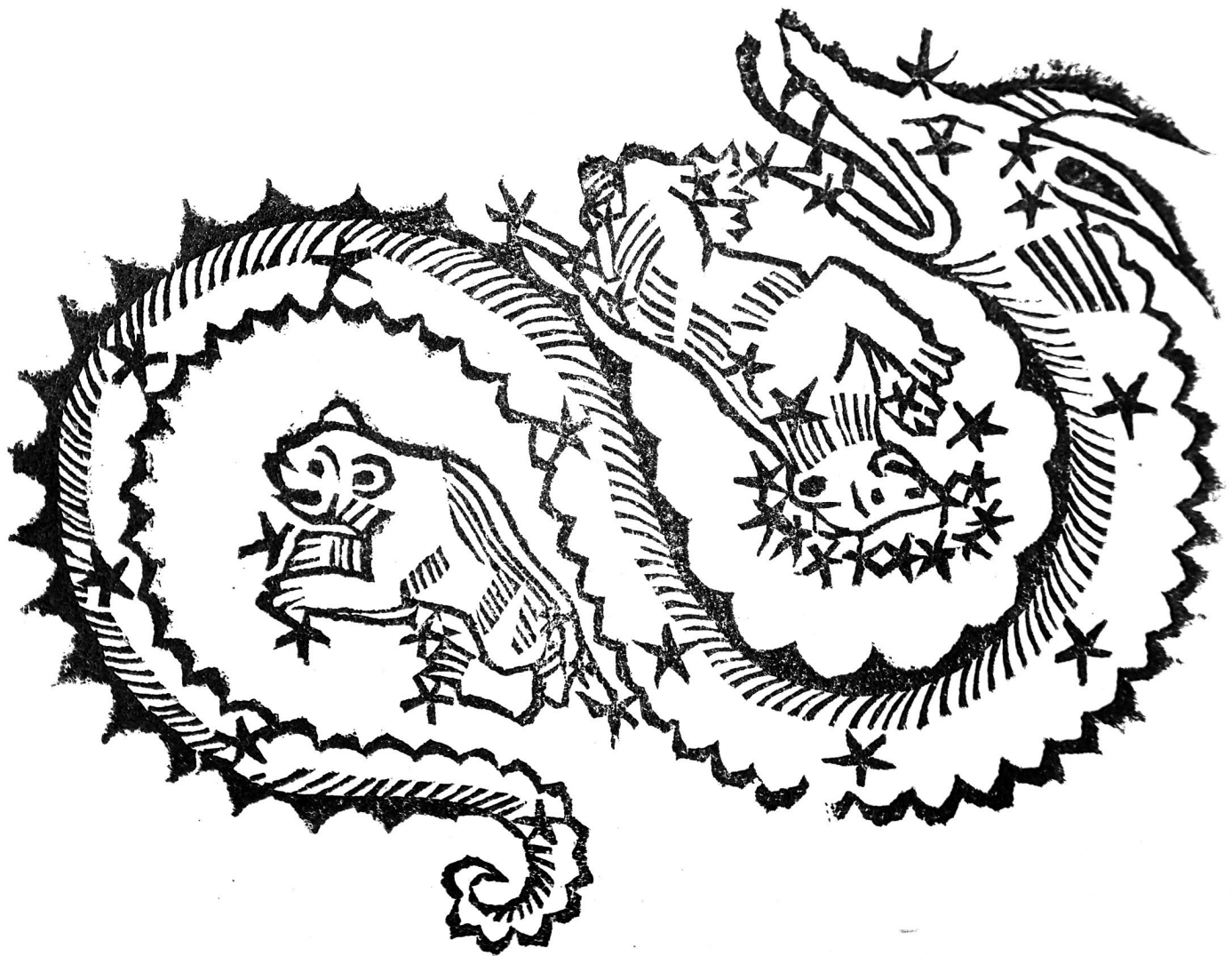
Ilustrace v Hyginově díle z roku 1482 vydaném Erhardem Ratholdem v Benátkách ovlivnilo zobrazování souhvězdí v dalších prvotiscích a paleotypech s astronomickým námětem. Příkladem je souborné dílo Aviana Arati Phaenomena vydané v roce 1488 Antoniem de Strada v Benátkách, jehož součástí je Germanikův překlad Arátových *Jevů na nebi* (B.C.O. 15), uložených v prvotiskové knihovně olomoucké kapituly.

Velká a Malá medvědice

Kallistó, dcera krále Arkádie Lykáona, vynikala v lovu, a proto se připojila k družině bohyně lovu Artemis. Avšak byla léčkou svedena nejvyšším bohem Diem. Když Artemis zjistila, že Kallistó čeká dítě, vyhnala ji z družiny a proměnila ji v medvědice. Kallistó porodila syna Arkada. Její syn vyrůstal se zálibou k lovu. Jednoho dne chtěl ulovit svoji matku proměněnou v medvědice. Bůh Zeus pamatoval na své viny vůči Kallistó a proměnil syna v medvěda. Oba je vyzvedl na nebesa jako Velkou medvědice a Malého medvěda, dnes známé jako Velký a Malý vůz.

Drak

Mezi medvědicemi se rozprostírá tělo mohutného draka, který střežil zlatá jablka Hesperidek. Zlatá jablka nese strom v zahradě bohů, který dostala Héra, manželka nejvyššího boha jako svatební dar od bohyně země Gaie. Hesperidky měly hlídat jablka, avšak občas je samy ochutnávaly, tak Héra ustanovila hlídačem draka Ládona. Jedním z dvanácti úkolů Herakla pro krále Eurysthea bylo přinést zlatá jablka Hesperidek. To bylo možné pouze zabitím draka Ládona, kterého Héra přenesla na hvězdnou oblohu.

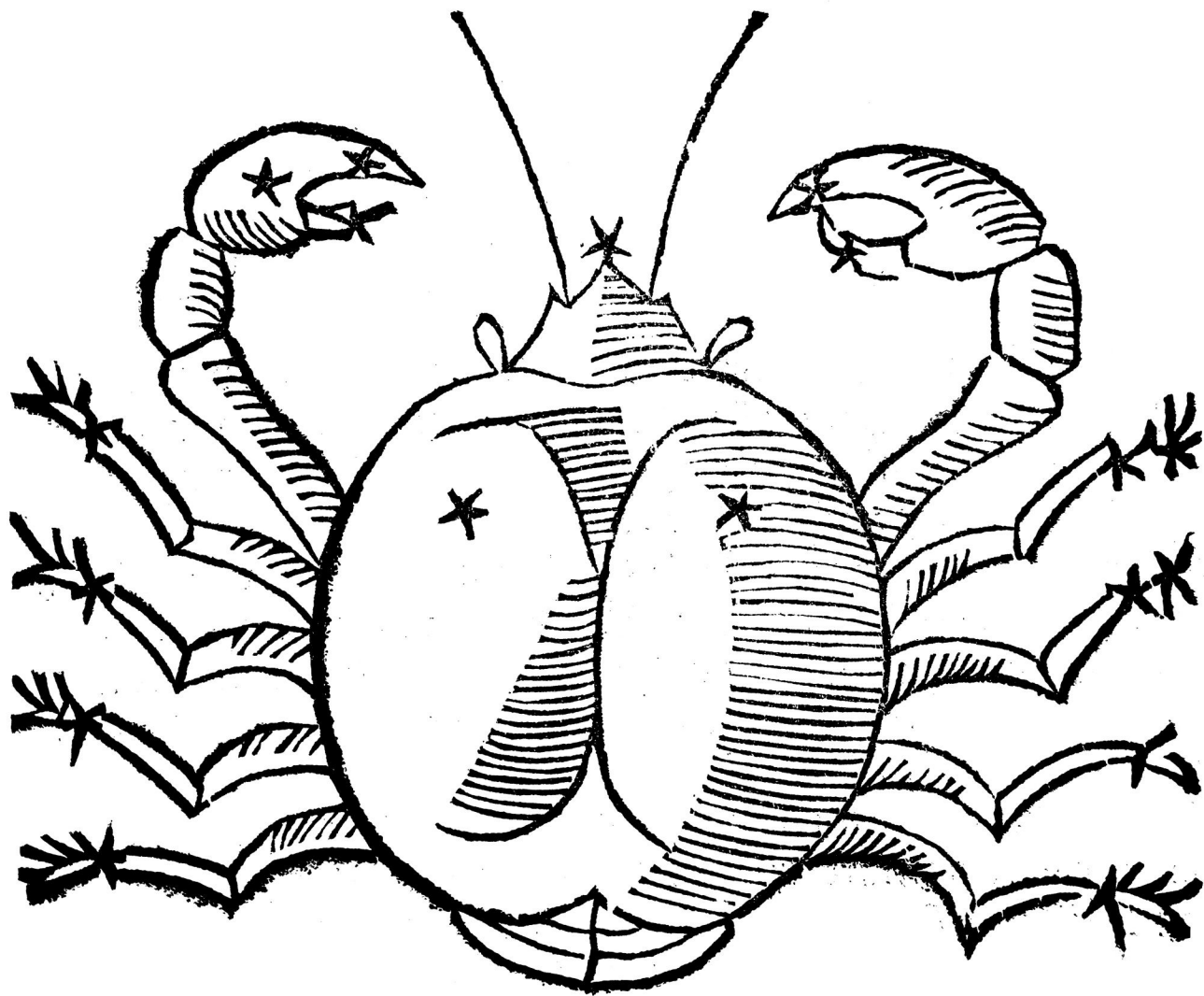
Perseus

Perseus byl mezi hvězdy umístěn pro svou urozenost. Nejvyšší bůh Zeus se proměnil ve zlatý déšť a zplodil jej s Danaé, dcerou krále Akrisia. Nejslavnějším Perseovým hrdinským činem bylo zabití Medusy. Medusa měla dvě sestry, avšak jen ona byla smrtelná. Všechny byly ohavné a místo vlasů měly hady nazývané Gorgony. Před výpravou byl Perseus obdarován diamantovým srpem od boha ohně Héfaista, od posla bohů Herma dostal přilbu neviditelnosti a sandály, díky kterým mohl létat vzduchem. Bohyně války Athéna darovala Perseovi štít vyleštěný jako zrcadlo, aby mohl Medusu pozorovat v jeho odraze a nezkameněl pohledem na Gorgony. Gorgony byly hlídány Frokovými dcerami, zvanými Graie. Ty měly jedno společné oko, které si střídavě předávaly a mezitím bděly. Perseus oko získal, když si jej Graie předávaly a spěchal ke Gorgonám, kde s pomocí božských darů usekl Meduse hlavu.

Rak

Rak byl mezi souhvězdí vynesena zásluhou nejvyšší bohyně Héry. Pro splnění druhého úkolu uloženého králem Eurystheuem bojoval Héraklés s hydrou, napůl ženou a napůl hadem. Hydra měla pomocníka, raka s ostrými klepety, který z jezera vyskočil a štípl Hérakla do nohy. Héraklés se rozhněval a zašlápl raka, avšak Héra jej poctila a zařadila raka do zvířetníků mezi dalších jedenáct znamení. Na krunýři nese dvě hvězdy tzv. Oslíky, které tam umístil bůh vína a veselí Dionýsos na počest vítězství nad Giganty, potomky starých bohů. Bohové totiž nasedli na osly, ti začali hlučně hýkat, Giganti se v dáli zalekli a uprchli.

Základní literatura

HADRAVOVÁ, Alena – PANUŠÍKOVÁ, Lenka: Sphaera octava: Mýty a věda o hvězdách III. Praha 2013

HADRAVOVÁ, Alena – HOŠEK, Radislav: Sphaera octava Mýty a věda o hvězdách II. Praha 2013

KALIVODA, Jan a kol.: Hvězdy, hvězdáři a hvězdopravci. Čtení o antice 1984-1985. Praha 1986

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch: Bohové a hrdinové antických bájí. Praha 2005.